

Ruta d'escapada - Philippe Sands (trad. de Ricard Vela)

Quan Hitler va envair Polònia, el 1939, va designar un governador general, Hans Frank, que al seu torn disposava de quatre governadors, un per a cada districte. El de Galitzia va anar a parar a mans d'Otto Wächter, *Gruppenführer* de les SS. Va ser Wächter qui va crear el gueto de Cracòvia i qui va enviar centenars de milers de polonesos als camps d'extermini, a banda dels que van ser executats seguint les seves ordres directes. Una de les ciutats que estava sota la seva jurisdicció, i que avui pertany a Ucraïna, és coneguda amb quatre noms, un per a cadascun dels Estats que se l'han disputat al llarg de la història: els alemanys en diuen Lemberg, els polonesos Lwów, els russos Lvov i els ucraïnesos Lviv, que és el nom que rep actualment.

L'any 2010 Philippe Sands, professor de dret a Londres (on va néixer el 1960) i net d'un dels jueus assassinats a Lviv, va visitar la ciutat per pronunciar-hi una conferència. Arran d'aquest viatge va escriure *East West Street*, un llibre protagonitzat pel seu avi, per Hans Frank i pels dos juristes (de Lviv, precisament) que van introduir els conceptes de "genocidi" i de "crims contra la humanitat" en els judicis de Nuremberg contra els jerarques nazis. Mentre investigava els fets, Sands va conèixer Niklas Frank, fill de Hans Frank i autor del llibre *Der Vater*, on censura amb duresa el seu pare. Va ser Niklas Frank qui va conduir Sands fins a Horst Wächter, el fill del governador de Galitzia, que no es mostrava tan crític amb el seu progenitor. Des de 2012, Sands el visita unes quantes vegades al seu castell de Hagenberg, on figura, entre la decoració, una fotografia del seu pare en l'uniforme de les SS. L'any 2014 va tenir lloc a Londres un col·loqui entre aquests tres homes: el net d'un jueu assassinat pels nazis, i els fills de dos dels responsables, un d'ells molt crític amb el seu pare, i l'altre més aviat comprensiu. La situació és molt novel·lesca, però es va produir de debò, i el vídeo es pot trobar a Youtube.

Ruta d'escapada comença amb un pròleg situat el 1949, que evoca la mort d'Otto Wächter en un hospital de Roma, on vivia amb un nom fals després que el Tercer Reich s'ensorrés. A partir d'aquí, el llibre retorna al començament i manté l'ordre cronològic. A la primera part, *Amor*, coneixem les famílies d'Otto i de Charlotte, totes dues austríaques; els joves es casen i ell ascendeix en la jerarquia nazi, des de cap del districte de Viena fins a secretari

d'Estat i responsable de l'acomiadament de milers de funcionaris austríacs per raons d'ideologia o de raça. A la segona part, *Poder*, Hitler nomena Otto Wächter governador de Cracòvia; quan acaba el seu mandat, el 97% dels jueus del territori han mort. La tercera part, *Fugida*, narra els anys en què Wächter va viure de manera clandestina als Alps i es va instal·lar a Roma, on vivia protegit per un bisbe. L'última part, *Mort*, la més llarga, enllaça amb el pròleg i mira de desvelar si Otto va ser enverinat, tal com sospita el seu fill.

El que resulta fascinant del llibre és que un descendent de la víctima ressegueixi amb detall la biografia del botxí, i que ho faci servint-se d'unes fonts tan discutibles com les que provenen de l'esposa i del fill d'un cap de les SS. A mesura que el llibre avança, Sands incorpora altres fonts, i posa en evidència l'escassa fiabilitat dels diaris i de les cartes de l'esposa del *Gruppenführer*, i també de la postura del fill. Com sol passar, les víctimes no van deixar testimonis. No sabem què sentia l'avi de Philippe Sands quan estava a punt de morir el dia que els nazis el van executar, juntament amb més de 3000 polonesos.

Charlotte, l'esposa d'Otto Wächter, va escriure durant molts anys un diari que retrata un marit entregat a la feina, si bé notòriament infidel. Charlotte no critica mai les atrocitats que va cometre, i a les cartes s'acomia amb un "Heil, Hitler". S'aprofita de la posició del marit, ocupa una mansió sostreta a una família jueva i s'enduu molts objectes del Museu de Cracòvia, que li permetran sobreviure sense problemes després de la guerra. Sands suggereix que la comprensió que sent Horst pel seu pare, a qui amb prou feines va conèixer, és una herència de la seva mare, a la qual el fill va estar molt unit: aquella dona culta i intel·ligent que va regalar *el Mein Kampf* al seu marit, que dibuixava esvàstiques al seu diari personal i que es definia com "una nazi feliç". El fill, Horst Wächter, considera que el seu pare es va limitar a complir les ordres, i que va fer tot el que va poder per ajudar els jueus, malgrat els assassinats massius que va ordenar. La seva posició encaixa amb el concepte de "la banalitat del mal" que Hannah Arendt va aplicar generosament a Adolf Eichmann. I, amb tot, Philippe Sands no dubta de les intencions de Horst: "Era un fill que volia trobar la bondat en el seu pare".

El llibre, doncs, no està escrit amb odi, sinó amb la intenció de comprendre els fets, i sobretot de comprendre els assassins. Sands és

equànime, analitza els fets, viatja, compara documents, interroga especialistes, dedica enormes energies a mirar de comprovar tots els detalls, i ens ofereix un fresc històric sobre l'auge i la caiguda d'un home poderós, però també sobre la memòria que deixa en el seu entorn familiar. Horst, a qui trobem com a mínim sospitós, és mal vist per la resta de la família, que considera que col·laborant amb Sands en les investigacions està desprestigiant la figura del pare.

La meva sensació és que l'autor acaba assumint el punt de vista de la família Wächter, no pel que fa a exonerar Otto de les seves culpes, sinó en relació amb el que considera important. Com a lector, com a europeu i com a ésser humà, m'interessa tant o més l'execució de l'avi de Philippe Sands a Cracòvia que la mort del *Gruppenführer* en un hospital de Roma. En realitat, d'Otto Wächter el que vull conèixer és la vida: els anys d'advocat –la mateixa professió que Philippe Sands–, la participació en l'Anschluss i la vida de sàtrapa sense escrúpols a la Polònia ocupada. Les circumstàncies de la seva mort em semblen molt menors, ni que ens arribin embolcallades amb pistes falses i amb trasllats rocambolescos del cadàver. Certament, no és el mateix morir d'una infecció que d'un enverinament provocat pels espies d'una superpotència, però ni en termes històrics ni en termes narratius el misteri no mereix les 150 pàgines que hi dedica el llibre, malgrat que hi aparegui John le Carré (veí de l'autor) o que pel camí descobreixi el fill natural d'un espia nord-americà i el posi en contacte amb els seus germanastres de l'altra banda de l'Atlàntic.

El més impressionant del llibre és el que no coincideix amb les visions maniquees que han consagrat obres com *La lista de Schindler* o *El nen del pijama de ratlles*. La ruta d'escapada que esmenta el títol, per on fugien els criminals nazis cap a Amèrica del Sud, era coneguda (si no creada) pels Estats Units, que van captar nombrosos oficials nazis perquè els ajudessin a lluitar contra l'URSS. En una visita de Phillipe Sands i Horst Wäcker a Lviv, troben homes que vindiquen la lluita contra el comunisme de la Divisió Waffen-SS Galítsia, creada precisament per Otto Wächter. Però potser el més xocant del llibre és la filla de Horst, Magdalena, que després d'abraçar la religió musulmana visita l'antiga casa d'Otto amb un mocador al cap, tot explicant a tothom que el seu avi era nazi.